

І. Ю. Тонкіх

Запорізький національний технічний університет
(м. Запоріжжя)

ЕТИКА ВИСВІТЛЕННЯ ПРОБЛЕМ КУЛЬТУРИ В ІНТЕРНЕТ-ВИДАННІ "GAZETA.UA"

В умовах постійного зростання загальної кількості ЗМІ та, як наслідок, загострення конкуренції між ними, урізноманітнюються форми боротьби за читацьку увагу. На жаль, часто це призводить до порушення етичних норм журналістської творчості. Насамперед, це стосується інтернет-ЗМІ, оскільки поширення інформації у мережі регулювати вкрай важко. Найбільша кількість порушень морально-етичних норм характерна для новин політики та шоу-бізнесу, оскільки такі матеріали виконують насамперед PR-функції, при цьому автори вдаються до неетичних методів PR-просування пропаганди, до маніпулятивних технологій впливу на громадську думку. Порушення під час висвітлення проблем культури не такі численні й помітні, проте вони можуть призводити до не менш негативних наслідків. Тому на сьогодні особливої актуальності набуває дослідження морально-етичних аспектів подання новин культури в онлайн-ЗМІ.

Метою статті є визначення особливостей висвітлення культурної проблематики в одному з найбільш популярних на сьогодні українських інтернет-видань "Gazeta.ua" та виявлення випадків порушень морально-етичних норм. Реалізація мети передбачає розв'язання таких завдань: охарактеризувати загальні етичні принципи журналістики; визначити основні принципи висвітлення новин культури у виданні "Gazeta.ua"; розглянути морально-етичні норми інформування та випадки їх порушень у рубриці "Культура".

У своїй діяльності журналіст керується етичними цінностями, принципами та нормами. А. Москаленко вирізняє такі основні принципи і норми професійної етики журналіста: принцип соціальної відповідальності, правдивості й об'єктивності, сумлінності і чесності, вірності загальнолюдським цінностям, професійної солідарності [11]. В. Карпенко називає такі обов'язкові складові журналістської етики, як громадянськість, сумлінність, правдивість, об'єктивність, принциповість [6]. Автори підручника "Журналістська етика" В. Іванов та В. Сердюк зауважують, що журналістська етика формується з трьох основних складових: з професійного досвіду, загальноприйнятих норм суспільства та власного життєвого досвіду журналіста [4]. Г. Лазутіна визначає серед складових або категорій журналістської діяльності категорію професійного обов'язку [10]. Дотримання етичних вимог не є таким обов'язковим, як правових норм, проте наслідки їх порушень можуть завдати більшої шкоди як для суспільства, так і для самого журналіста.

Етичні норми журналістської діяльності задекларовані у Кодексі професійної етики українського журналіста, прийнятому на X з'їзді Національної спілки журналістів України [7]. Проте не всі випадки порушень журналістської етики були враховані у цьому документі, тому Національна експертна комісія з питань захисту суспільної моралі розробила власний проект етичного кодексу і затвердила його 11 березня 2010 р. Серед основних принципів журналістської етики, окрім названих у Кодексі професійної етики українського журналіста, виокремлюється також безсторонність: "Журналіст, висвітлюючи ті чи інші події, не повинен ставати на будь-яку сторону і зобов'язаний поширювати точні та достовірні матеріали, що відображають реальність, а не власні або чужі уявлення про неї. Поширювана інформація не може вважатися безсторонньою, якщо вона є неповною, недоречною, неправдивою, надміру емоційною" [1].

Журналістика культурологічного спрямування має виконувати багато функцій, насамперед просвітницьку, аксіологічну, культурно-виховну, популяризаторську, інформаційну, гносеологічну, формування громадської свідомості, культуроформуючу, соціальної організації тощо. Натомість в інтернет-ЗМІ в багатьох виданнях публікації рубрики "Культура" виконують виключно розважальну функцію. Дуже рідко у мережі можна знайти якісні рецензії, аналітичні огляди, статті – тут переважають жанри інформаційної групи.

Культурній проблематиці у ЗМІ сьогодні, на жаль, приділяється значно менше уваги, ніж новинам політики та економіки. Основними формами духовної культури зазвичай називають науку, релігію та мистецтво. Проте культурна проблематика у ЗМІ, як правило, обмежується новинами шоу-бізнесу та деяких видів мистецтва – музики, кіно, рідше театру та літератури. Читачі часто не мають можливості отримати якісну інформацію про розвиток в Україні та світі таких видів мистецтва як архітектура, скульптура, живопис. Знайти такі матеріали можна лише у спеціалізованих періодичних виданнях.

У ЗМІ посилюються тенденції розважальності, інфотейнменту, ігнорується така важлива складова культури, як національна її специфіка. Лише якісні ЗМІ публікують матеріали, присвячені висвітленню культурних традицій, пошуку ідеологічних пріоритетів, які могли б об'єднати західну та східну Україну, що є дуже актуальним на сучасному етапі. За спостереженнями Т. Кузнецової, “український інформаційний простір на 85–90% заповнений чужомовною, агресивною, насильницькою, порнографічною, низькопробною “культурою”, яка денаціоналізує дітей, підлітків, молодь” [8, с. 40].

На відміну від багатьох онлайн-ЗМІ, “Gazeta.ua”, що є масовим інформаційним виданням, публікує досить багато новин у рубриці “Культура”, яка у свою чергу має тематичні підрозділи “Музика”, “Кіно”, “Література”, “Мистецтво”, “Афіша” [9]. У повідомленні новин журналісти дотримуються професійних стандартів, у тому числі етичних, проте порушення можна спостерігати на рівні відбору тем для публікацій: інформаційними приводами часто стають другорядні малозначущі події, скандальні історії, факти особистого життя зірок шоу-бізнесу. Так, наприклад, інформаційним приводом замітки під назвою “Із новою зачіскою Олександра Тищенка не впізнають шанувальниці” від 26 листопада 2013 р. став новий імідж співака, при цьому автор матеріалу С. Корженко навіть не згадує про творчість О. Тищенка: “Співак Олександр Тищенко більше 30 років мав довге волосся. Кілька місяців тому він постригся. Тепер шанувальниці перестали його пізнавати” [5]. Факт зміни зачіски навряд чи можна вважати новиною у галузі музичного життя, вартою уваги. Це призводить до зміщення аксіологічних пріоритетів, що є порушенням етичних норм інформаційної журналістики.

Утім, слід зауважити, що подібні теми публікацій у рубриці “Музика” – досить рідкі порівняно з усім обсягом матеріалів, присвячених подіям музичного життя. Позитивним моментом є також те, що новини української музики представлені у більшому обсязі, ніж події зарубіжного музичного життя. У цьому випадку журналісти дотримуються етичного принципу формування національної самосвідомості та популяризації української культури.

На головній сторінці рубрики “Культура” більшість матеріалів присвячено кіномистецтву, зокрема новинам зарубіжного масового кінематографу: анонси прем'єр у кіно-театрах, інформація про акторів та їхні нові ролі, анонси телесеріалів тощо [9]. Вже сам відбір подій, на яких зосереджується увага, спотворює уявлення читачів про дійсну важливість того чи іншого культурного артефакту. Натомість розділ “Кіно” рубрики “Культура” містить багато матеріалів щодо розвитку вітчизняного кіномистецтва. Досить рідким випадком є те, що поряд з інформацією про масову культуру тут можна знайти і матеріали про світові кінофестивалі, авторський кінематограф, арт-хаус, фестивалі короткометражних фільмів, прогресивні тенденції сучасного елітарного кіно. Завдяки таким критеріям відбору тем для публікацій розважальна функція не стає головною для рубрики “Культура”, як це відбувається із більшістю онлайн-видань.

У підрозділі “Література” спостерігаємо більше відхилень від головної тематики та відповідно більше порушень етичних вимог. Дуже часто новини цієї рубрики перетинаються з політичними новинами та поглинаються ними. Наприклад, у зв'язку з участю багатьох українських письменників у Євромайдані, на сайті видання часто з'являлись повідомлення, що могли б дублюватись у рубриці “Політика”: “Чому ти волочиш нас у пісюар?” – новий шедевр про євроінтеграцію Юрія Винничука (29 листопада 2013 р.), “Поверьте, для многих в России Украина – равная по духу страна” – російські письменники звернулися до Євромайдану” (02 грудня 2013 р.), “Ця революція – боротьба за людське в людині”, – Андрухович” (06 грудня 2013 р.), “Події Майдану спонукали Забужко перевидати книгу про мовознавця Шевельова” (19 грудня 2013 р.), “В українських книгарнях з'явилася сучасна байка про президента” (27 грудня 2013 р.) тощо.

Перевантаження літературної рубрики політичними новинами призводить до зсуву аксіологічних акцентів, до надмірної заполітизованості рубрики "Культура". Культурна проблематика часто перетинається з політичною та економічною, і це не дивно, адже розвиток культури безпосередньо залежить і від політичної ситуації у країні, і від її економічного розвитку. Проте зсув акцентів у новинах культури у бік політики та економіки є порушенням етичних норм.

Також у рубриці "Культура" час від часу з'являються повідомлення, що експлуатують тему сексу, не завжди доречно: "Київський фотохудожник робить портрети геніталій, щоб показати красу душі" (24 грудня 2012 р.), "Мені кобіта не дає", – кричала 25-тисячна арена у Львові" (20 травня 2013 р.), "Шо там, допоможьнужна, щобонакончила?" – автобус возив поетів Києвом" (2 червня 2013 р.), "Не варто чоловіку говорити про весь свій сексуальний досвід, краще сказати, що він у неї другий", – Винничук" (25 листопада 2013 р.) тощо. Надмірне зосередження уваги на сексуальному боці життя потурає невибагливим смакам населення та є типовою складовою інфотейнменту.

Темами інформаційних повідомлень у рубриці "Культура" також часто стають скандали, при цьому журналісти вдаються до детального розгляду їх причин, деталей та наслідків, у такий спосіб перебільшуючи їх значення. Так, наприклад, сенсаційний характер мають такі новини культури у виданні "Gazeta.ua": "Таїсія Повалій ледь не згоріла під час зйомок відео кліпу" (10 березня 2011 р.), "На честь Джастіна Бібера назвали новий вид марихуани" (27 травня 2011 р.), "Кожні 20 хвилин хтось вмиратиме" (5 жовтня 2012 р.), "З першого дня нас супроводжували прокляття" (4 червня 2013 р.), "Актор помер під час вистави перед сотнями глядачів" (30 січня 2013 р.), "Дали воду, їжу, комп'ютер – і я сидів там, як раб" (26 лютого 2013 р.), "Місце митця – в тюрмі", – українські письменники зберуться під столичним СІЗО" (17 січня 2014 р.) тощо. Такий підхід до вибору тем повідомлень відбиває загальні тенденції розвитку сучасної інформаційної журналістики: пріоритет розважальності над інформуванням, посилена увага до скандалів, максимальна візуалізація подій (використання відео та великої кількості фотографій).

Специфічною особливістю структурної організації новин в інтернет-виданнях, що відрізняють їх від новин у традиційних видах ЗМІ, є виняткове значення заголовків та їх інформаційна насиченість. Це обумовлюється тим, що заголовки новин розташовуються на головній сторінці інтернет-видання у найбільш помітному місці – після назви видання та тематичних рубрик, у центрі. Заголовки мережевих ЗМІ більш сенсаційні, ніж у пресі, що часто призводить до порушень етичних норм інформування. Як справедливо зазначає В. Здорова, "усіляко заохочуючи розширення й урізноманітнення поезики заголовка, треба застерегти від дедалі частіших випадків порушення етики у надмірно вільному поводженні із заголовками. У гонитві за сенсацією заголовки викривлено трактують інформацію, яка є в тексті" [3, с. 54].

Такі заголовки часто виглядають недоречно, особливо у рубриці "Культура", наприклад: "Ляшко наступного року планує представляти Україну на Євробаченні" (16 травня 2011 р.), "Домонтович блискуче писав і погано пришивав гудзики" (11 жовтня 2012 р.), "Самозванець, Трансвестит, Смердючка – українці побачать нових "героїв" британського кіно" (12 листопада 2012 р.), "Акторської гри вчився у kota" (12 лютого 2013 р.), "Піпка Бога" – у Британії оголосили домінантів на найбезглуздішу назву книги" (27 лютого 2013 р.), "В Умані на ходулях бігали інопланетні істоти" (3 червня 2013 р.), "Садомазо-чебурашка та Сталін-упир: заборонили виставку карикатур про Олімпіаду в Сочі" (12 червня 2013 р.), "DakhDaughters" – це музика з яйцями, хоч там і одні дівчата" (13 липня 2013 р.) тощо.

Як правило, текст подальшої публікації не відповідає сенсаційному змісту заголовку. Так, наприклад, під заголовком "За прославлення Броварів у літературі заплатять 8 тисяч гривень" (від 10 серпня 2012 р.) опубліковано замітку, у якій повідомляється про літературний конкурс, зокрема сказано: "Щоб поборотися за преміальний фонд у 8 тис. грн., потрібно написати твір короткої прозової форми. На конкурс "Проза Міста" приймаються твори малої прозової форми (есеї, оповідання, новела, етюд, гумореска, фейлетон тощо), тематично пов'язані з містом Бровари" [2]. Про "прославлення" Броварів за грошову винагороду, анонсоване у заголовку, у тексті повідомлення не йдеться. Подібний заголовок, звичайно, у такий спосіб привертає увагу читачів, але спотворює зміст

повідомлення, що є порушенням професійних норм журналістської етики.

Невідповідність заголовку основному змісту публікації – одне з найбільш поширених порушень етичних норм журналістської творчості в композиційній організації новин. Дуже часто заголовки вводять читачів в оману, створюють непотрібні асоціації, нагнітаючи негативні емоції. Такий самий принцип журналісти використовують і під час вибору заголовків для інтерв'ю: з контексту вилучається найбільш шокуюча фраза, навіть якщо вона не відбиває основної теми бесіди, наприклад: “Я рада була б убити вас задарма” (інтерв'ю з драматургом Н. Ворожбит, від 06 вересня 2013 р.), “Наша культура пасе задніх навіть порівняно з російською” (інтерв'ю з Олегом Скрипкою, від 24 вересня 2013 р.), “Натхнення – це грубий мужик” (інтерв'ю з письменницею Люкою Дашвар, від 01 жовтня 2013 р.), “За нас спелтаинственныймент” (інтерв'ю з учасниками гурту “Хамерман знищує віруси”, від 30 листопада 2013 р.). Такі заголовки не виконують інформаційної функції – лише розважальну, мотивуючу та рекламно-інтригуючу.

Отже, найбільш розповсюдженими порушеннями етичних норм у рубриці “Культура” інтернет-видання “Gazeta.ua” є спотворення реальної картини світу, зсув акцентів у бік другорядних деталей, зміщення аксіологічних пріоритетів, невідповідність заголовків основному змісту повідомлень, використання занадто сенсаційних й емоційних заголовків, перебільшення значення цікавих, але не дуже важливих подій, надмірна увага до сексу і до скандалів. Перспективою подальших досліджень може стати вивчення особливостей висвітлення новин культури в інших інтернет-ЗМІ та вироблення уніфікованих морально-етичних орієнтирів для журналістів, які спеціалізуються на культурній проблематиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Етичний кодекс журналіста від НЕК [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.telekritika.ua/news/2010-05-05/52777>
2. За прославляння Броварів у літературі заплатять 8 тисяч гривень [Електронний ресурс] // Gazeta.ua. – 2012. – 20 серпня. – Режим доступу : http://gazeta.ua/articles/culture/_za-proslavlyannya-brovariv-u-literaturi-zaplatyat-8-tisyach-griven/450199
3. Здоровега В. Й. Теорія і методика журналістської творчості : Підручник / В. Й. Здоровега. – Львів : ПАІС, 2008. – 276 с.
4. Іванов В. Ф., Сердюк В. Є. Журналістська етика : Підручник / В. Ф. Іванов, В. Є. Сердюк. – 2-ге вид., випр. – К. : Вища школа, 2007. – 231 с.
5. Із новою зачіскою Олександра Тищенка не впізнають шанувальниці [Електронний ресурс] // Gazeta.ua. – 2013. – 26 листопада. – Режим доступу : http://gazeta.ua/articles/culture/_iz-novoyu-zachiskoyu-oleksandra-tischenka-ne-vpiznayut-shanuvalnici/528116
6. Карпенко В. О. До питання про етичні засади в роботі журналіста [Електронний ресурс] / В. О. Карпенко // Наукові записки Інституту журналістики. – Режим доступу : <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1292>
7. Кодекс професійної етики українського журналіста [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cje.org.ua/codecs/43/>
8. Кузнецова Т. В. Аксіологічні моделі мас-медійної інформації : монографія / Т. В. Кузнецова. – Суми : Університетська книга, 2010. – 304 с.
9. Культура [Електронний ресурс] // Gazeta.ua. – Режим доступу : <http://gazeta.ua/news/culture>
10. Лазутина Г. В. Профессиональная этика журналиста : Учебное пособие / Г. В. Лазутина. – М. : Аспект Пресс, 2002. – 208 с.
11. Москаленко А. З. Теорія журналістики : Навчальний посібник / А. З. Москаленко. – К. : Експрес-об'ява, 2002. – 334 с.